

DOI 10.31558/2519-2949.2022.2.12

УДК 321:314:336.5.614.2

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7636-9088>

Хлівнюк Т. П., Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

МОДЕРНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ ШЛЯХОМ ЦИФРОВІЗАЦІЇ В УМОВАХ СТАРІННЯ НАСЕЛЕННЯ

Метою роботи є дослідження можливостей модернізації соціальної держави шляхом цифровізації в умовах старіння населення. Ставляться завдання: з'ясувати переваги цифрової моделі соціальної держави; окреслити коло проблем, які виникають щодо цифровізації соціальної держави з огляду на старіння населення; проаналізувати, які кроки на рівні держави та суспільства доцільні, щоб старіння населення не ставало перешкодою зміцненню стійкості соціальної держави. Методологією дослідження виступає неонституціоналізм та аксіологічний аналіз. Авторка доводить, що цифровізація є економічно виправданою відповіддю на старіння населення. Водночас наголошено, що навіть у найрозвиненіших соціальних державах є недостатня готовність людей похилого віку до цифровізації соціальної сфери. При цьому побудова цифрової соціальної держави можлива лише за високого рівня цифрової грамотності усіх вікових груп населення. Наголошено на численних перевагах цифрової соціальної держави для осіб похилого віку: уможливлення отримання різних соціальних послуг незалежно від фізичної мобільності; підвищення особистої незалежності; можливість постійно навчатися, залишатися активними членами спільноти; підтримка соціальних контактів; запобігання сегрегації та ін. Визначено причини, які сповільнюють перехід до цифрової моделі соціальної держави: відсутній або недостатній досвід технічних навичок; незацікавленість цифровими технологіями; дотримання усталених звичок, консерватизм; побоювання через проблему конфіденційності; відсутність доступу до Інтернету, технічних пристроїв; фінансові проблеми; виключеність особи з мережі сімейних відносин; проблеми зі здоров'ям та ін. Аргументовано, що відторгнення особами похилого віку цифрових технологій, відсутність навичок користування ними загрожує створити для них нові соціальні бар'єри. Доведено, що інститут соціальної держави для своєї модернізації повинен не лише очікувати росту цифрової культури людей похилого віку, а сам має лобіювати та реалізовувати для них програми формування цифрових навичок. Доведено, що цифровізація соціальної держави позитивно вплине на широку перспективу цього інституту в умовах старіння населення лише, якщо буде реалізовуватися модель активного старіння.

Ключові слова: цифровізація держави, соціальна держава, цифрова соціальна держава, особи похилого віку, старіння населення, модель активного старіння.

Вступ. У більшості держав, які відповідають характеристиці «соціальна», нині відбувається демографічний перехід. Його основною характеристикою є старіння населення. Відповідно, ті моделі соціальної держави, які функціонують сьогодні у різних країнах, вимушені враховувати зміни структури народонаселення. Оскільки швидко змінити демографічний тренд старіння не можливо, то відтак інститут соціальної держави має адаптуватися до нього. Одним з інструментів такої адаптації є цифровізація соціальних послуг. Вона має відбуватися з урахуванням комплексу складнощів впровадження цифрових технологій в умовах зростання частки осіб похилого віку в структурі населення.

Наразі наукова проблема адаптації соціальної держави до старіння населення завдяки технологічному прогресу розроблена недостатньо. Бракує наукових досліджень про низку питань. Як цифровізація в цілому або ж певні цифрові технології впливають на реалізацію людьми похилого віку соціальних прав, доступ до соціальних послуг? Які переваги чи недоліки має/може мати цифровізація соціальної сфери для цієї вікової групи? Як зробити певні технології геронтологічно-зорієнтованими? Чи здатна диджиталізація дійсно вплинути на стійкість інституту соціальної держави?

Поява щораз нових технологій, які привносяться в державне управління соціальною сферою, ще більше ускладнює розуміння того, як уможливити «встигання» людей похилого віку за цими

процесами, аби знизити навантаження на соціальну державу. Реалізуючи глобальне завдання модернізації інституту соціальної держави, її адаптації до демографічного переходу, важливо розуміти, якими чинниками обмежується/активізується використання людьми похилого віку цифрових каналів взаємодії з інституціями соціальної держави. Очевидно, що модернізація соціальної держави шляхом побудови цифрової її моделі не має бути хаотичним процесом, без оперття на стратегію та тактику. Важливо враховувати чинник зростання людей похилого віку в структурі населення. Ця група не має опинитися на узбіччі тих переваг, які уможливорює цифровізація.

Мета та завдання. З огляду на те, що одним зі шляхів модернізації соціальної держави нині є її диджиталізація, то метою є з'ясувати особливості цього процесу в умовах демографічного тренду старіння населення. Ставляться завдання: 1) з'ясувати, якими є потенційні переваги цифрової моделі соціальної держави; 2) показати коло проблем, які виникають щодо цифровізації інституту соціальної держави з огляду на старіння населення; 3) вивчити, які кроки держави та суспільства доцільні, щоб старіння населення не ставало перешкодою для зміцнення стійкості соціальної держави.

Методи дослідження. Методологією дослідження виступає неоінституціоналізм та аксіологічний аналіз. Крізь призму неоінституціоналізму аналізуються зміни, які відбуваються з інститутом соціальної держави під впливом двох факторів – цифровізації та старіння населення. За допомогою аксіологічного аналізу з'ясовується значущість диджиталізації для людей похилого віку, їх готовність освоїти та використовувати нові технології.

Результати. Складно віднайти хоча б якийсь напрямок функціонування соціальної держави, якого б не торкнулася цифрова трансформація в останні роки: від онлайн-форм заявок до алгоритмів, які спрямовують заявників на отримання певних видів соціальної підтримки. Переваги отримання максимальної кількості бюрократичних рішень онлайн вже показала себе і на прикладі окремих соціальних держав (нордичних передусім), так і загалом у технологічно розвинених державах під час пандемії коронавірусу.

Однак ці процеси синхронізовані зі складністю освоєння цих технологій, доступом до них. Проявляється т. зв. «автоматизація нерівності» [8]. В умовах форсованої цифровізації важливим завданням соціальної держави нині є всеможливе сприяння охопленню новими цифровими можливостями людей похилого віку. Інакше ці громадяни, особливо самотні, опиняться на узбіччі нових процесів та соціальних можливостей.

Попри швидкі темпи цифровізації у розвинених державах соціального типу, ще доволі значна кількість громадян схильні використовувати традиційні канали комунікації (телефон, особисті візити). Однак нині персоналізована взаємодія між громадянами та інституціями соціальної держави вважається більш виправданою, якщо є проблеми у наданні тих чи інших соціальних послуг, пільг конкретному реципієнту [1], тобто нетипові кейси.

Реформи з цифровізації соціальної сфери, які останні два десятиліття з висхідною динамікою проводяться в розвинених соціальних державах, роблять доступ до основних соціальних послуг щораз більше узалежненим від цифрових технологій. Надавачі соціальних послуг активно впроваджують веб-комунікаційні платформи, які замінюють традиційні формати надання соціальних послуг [13]. Однак постає проблема готовності усіх соціально-демографічних верств переходити на новий формат взаємодії й відчутти його переваги. Найбільші проблеми з адаптацією до процесів цифровізації соціальної сфери виникають у людей похилого, старечого віку.

Модернізація класичних моделей соціальної держави у напрямку набуття ними характеристики «цифрові», видається можливою за досягнення достатнього рівня цифрової грамотності усіх громадян, зокрема й похилого віку. Цифровізація дає цій віковій групі додаткові можливості навчатися, залишатися активними членами спільноти, особливо, якщо їхня фізична мобільність з якихось причин обмежена. Технології здатні запобігти сегрегації осіб похилого віку, спростити передачу інформації [2]. Можливість користуватися цифровими послугами здатна позитивно вплинути на життя літніх людей, покращити його якість, підвищити персональну незалежність [5; 24]. За стрімкої диджиталізації недоступність цифрових технологій, відсутність навичок користування ними має перспективу в найближчому часі перетворитися на соціальний бар'єр для осіб похилого віку.

Процеси цифровізації різних соціальних послуг спрямовані на те, щоб кожен міг та бажав використовувати електронний формат замість особистого контакту з державними інституціями. Однак надання соціальних послуг має враховувати особливості використання результатів інформаційно-комунікаційного прогресу різними віковими групами населення. Люди, які не мають доступу до Інтернету, користувацьких навичок та власне технічних пристроїв зіткнуться з проблемою поінформованості за ситуації, коли інформація та послуги соціального забезпечення все частіше

представлена саме в цифровому форматі. Державні послуги «віч-на-віч» щораз більше звужуються з міркувань економії державних фінансів, боротьби з бюрократичною корупцією і под., а Covid-19 ще більше сприяв цьому.

Очевидним є цифровий розрив між різними групами користувачів [14; 29]: літні люди у порівнянні з молодшими віковими групами у своїй більшості є у гіршому фінансовому становищі [32]. Частина людей похилого віку ризикують бути відчуженими у доступі до онлайн-сервісів [10; 12]. Вони ризикують бути подвійно маргіналізованими: по-перше, через свій вік, а по-друге, через те, що вони рідше використовують або й не використовують узагалі цифрові сервіси [4] у взаємодії з державою. Водночас маємо враховувати при аналізі використання технологічних новацій для отримання соціальних послуг особами похилого віку важливо враховувати, що ця група у розвинених соціальних державах не є однорідною. Вона є складною «мозаикою» з осіб з різним життєвим шляхом, освітою, доходом, соціальним досвідом тощо. Серед них є ті, хто усе життя жив та працював у певній країні, а є мігранти. Є ті, хто проживає з родиною, а є самотні. Є ті, хто у попередній трудовій діяльності працювали з комп'ютерною технікою, а є ті, чия трудова діяльність не синхронізувалася з технічним прогресом. Є ті, хто проживають у мегаполісах, а є з віддаленої сільської місцевості. Перелік соціально-демографічних індикаторів велика, що ускладнює висновки про вплив нових інформаційно-комунікаційних технологій на взаємодії осіб похилого віку з інститутом соціальної держави.

У наукових дослідженнях про цифровий розрив відмінності у доступі та використанні інформаційно-комунікаційних технологій переважно пояснюються індивідуальними характеристиками (цифрові навички та ін.), демографічними факторами (вік, освіта та ін.) та структурними детермінантами (наприклад, соціально-економічний статус) [11; 21]. Також є низка причин, пов'язаних з різними життєвими ситуаціями та контекстами. Наприклад, у випадку аналізу цифрового розриву людей похилого віку з-поміж мігрантів, одні дослідники підкреслюють чинник віку [30; 31], а інші – навпаки зауважують, що літні мігранти навіть швидше за корінне населення опановують Інтернет-технології для доступу до соціальних послуг, щоб компенсувати нестачу соціального капіталу в новій країні [20]. Це підводить нас до думки, що питання впливу лише чинника віку на використання цифрових технологій у взаємодії громадян літнього віку з інститутом соціальної держави потребує виваженої оцінки. Очевидно, що на цифрову залученість громадян похилого віку в частині взаємодії зі соціальною державою впливає широкий комплекс факторів. Люди похилого віку є гетерогенною групою за своїм досвідом, навичками та готовністю використовувати інформаційно-комунікаційні технології. Наприклад, у Японії населення похилого віку виявляє високий рівень інтересу до розробки технологій охорони здоров'я та соціальної допомоги [15]. Це підводить нас до думки, що ставлення старших вікових груп до цифровізації соціальної держави узагальнене від того, на якому щаблі технологічного прогресу знаходиться та чи інша країна загалом.

Н. Селвін вказав на низку причин, які спонукають людей похилого віку свідомо відмовлятися від онлайн-комунікації, зокрема – незначний досвід користувача, незацікавленість цифровими технологіями, дотримання усталених звичок, консерватизм та ін. [23]. Також можна додати різні побоювання людей літнього віку через проблему конфіденційності.

Звісно, соціально активні, освічені та відносно заможні люди старшого віку освоюють цифровий світ краще, ніж їхні однолітки з нижчим соціально-економічним статусом. Адже для людей похилого віку, особливо самотніх, існують також фінансові обмеження щодо придбання необхідного комп'ютерного обладнання, а також оплати послуг Інтернет-провайдерів. Втім нечасто, але зустрічаються проєкти безоплатного передання пристроїв або надання послуг (безоплатно чи за значно зниженими тарифами). Наприклад, у США ті, хто відповідають визначеним критеріям, можуть зареєструватися на федеральну програму Lifeline, яка знижує щомісячну вартість послуг за Інтернет. Також через цю програму можна отримати смартфон. Також низка неурядових організацій (наприклад, британська мережа благодійних організацій Age UK) збирає уживані комп'ютери, очищає пам'ять пристроїв відповідно до міжнародних стандартів, налаштовує та передає особам 65+ років, які потребують їх.

Цифрові взаємодії з інститутом соціальної держави означають, що певна особа володіє необхідними ресурсами (наприклад, достатній дохід, навички, технічні засоби) для доступу до цифрових технологій [7; 22]. Хоч, звісно, є й публічні місця з вільним доступом до комп'ютерів та Інтернету, як-от бібліотеки, інноваційні відкриті громадські простори і под.

Включеність особи у сімейні мережеві відносини також впливає на використання людьми похилого віку цифрових технологій у взаємодії з інститутом соціальної держави [17]. Соціальне оточення людини може суттєво впливати на цифрові взаємодії осіб похилого віку [23].

Особи похилого віку у своїй більшості зіткнулися з інформаційно-комунікаційним прогресом відносно пізно на своєму життєвому шляху. Далеко не всі мають доступ до Інтернету, відповідні технічні пристрої. Навіть у найрозвиненіших державах це характерно передусім для самотніх, тих, хто проживає на малозаселених віддалених територіях. Також є труднощі з цифровою грамотністю тих громадян, які порівняно давно завершили трудову діяльність. Індивідуальні зусилля та особисті характеристики (звички, почуття довіри, страхи тощо) також впливають на цифрову активність літніх людей або ж відмови від неї. У цілому цифрове залучення є складним процесом, який поєднує особистісну участь та контекстуальні обставини.

Для онлайн-взаємодії щодо соціальних прав має значення те, що нині цифрові державні служби використовують системи онлайн-банкінгу та їхні безпечні облікові дані для завершення ідентифікації в Інтернеті. Однак доволі значна кількість осіб похилого віку взагалі не користуються дистанційними системами банківського обслуговування.

В усіх розвинених державах соціального типу нині громадянам доступна низка соціальних послуг через онлайн-звернення. Цифровізація вже показала себе як конструктивний фактор соціальних змін передусім у країнах Північної Європи. Тут сконцентровані найрозвиненіші соціальні держави, найвищим є відсоток покриття Інтернетом (97%, 2021 р.) [16]. Тут поступово входить обіг поняття «e-Elderly», тобто «електронні літні люди». В рамках ЄС також ведеться мова про реалізацію програми e-Seniors.

Одним із найбільших новаторів у цифровізації соціальної держави є Естонія. У межах системи електронних послуг e-Estonia, яка еволюціонує вже три десятиліття, функціонує серія сервісів. Вони корисні усім соціальним групам, але особливо – людям похилого віку, людям з інвалідністю та под. Приклади: загальнонаціональна система електронна медична картка (e-Health Record); електронна швидка допомога (відповідає до 30 секунд і може швидко скерувати за потреби швидку допомогу); централізована безпаперова система видачі та обробки медичних рецептів (e-Receipt), коли призначення відбувається через онлайн-форми, а в аптеці пацієнт лише пред'являє ID-картку. Це лише кілька електронних сервісів, пов'язаних з функціонуванням соціальної держави.

Для того, щоб нині 99% державних послуг надавати через онлайн-звернення, Естонія доклала зусиль та фінансів. Зокрема, наприкінці 1990-х – на початку 2000-х років були реалізовані програми навчання для громадян як користувачів комп'ютерів з набуттям навичок використання перших впроваджених онлайн-сервісів. Тоді монтувалися пересувні циркові намети, заповнені комп'ютеризованими робочими місцями, які виконували роль навчальних класів. Надалі й до нині можна зареєструватися на повністю фінансовані державою комп'ютерні курси у місцевих професійно-технічних училищах. Освоєння базового рівня гарантувало, що кожен охочий може освоювати навички користувача. Від 2014 року в Естонії реалізується стратегія навчання упродовж усього життя, яка спрямована на розвиток цифрових умінь громадян. Наприклад, у державному бюджеті на 2017–2020 роки було закладено 7,2 млн євро [25] на підвищення цифрової грамотності.

Та навіть попри згадані зусилля та невелику чисельність населення, в Естонії цифровий розрив між віковими групами зберігається. Зокрема, за результатами репрезентативного національного опитування 62% опитаних віком 60-74 років користуються Інтернетом, однак у групі 75 років і старші – лише 25% осіб [19]. Така ситуація мала одним зі своїх наслідків те, що осіб похилого віку не завжди навіть позиціювали як аудиторію, охоплену Інтернетом. Прикладом може слугувати той факт, що естонський Департамент статистики при проведенні моніторингових опитувань щодо картування використання Інтернету домогосподарствами анкетував лише респондентів до 74 років. Цей дискримінаційний факт отримав належну реакцію естонського канцлера юстиції; групи 75+ років відтак почали позиціюватися як Інтернет-користувачі [26].

Попри технологічну успішність Естонії, потрібно враховувати, що тут одні з найгірших показників бідності людей похилого віку в ЄС. Європейська комісія неодноразово звертала увагу, що близько 40% естонців віком від 65 років знаходяться під загрозою бідності [9]. Відтак придбання комп'ютера, підключення до Інтернету для частини громадян є фінансово проблематичним. До того ж, далеко не усі літні естонці захоплено сприймають технологічний прогрес, використовують електронну комунікацію; натомість вони схильні до традиційної комунікації віч-на-віч.

Ще однією державою, де уже два десятиліття відбувається цифровізація інституту соціальної держави, є Данія. У 2012 році був запущений новий канал Digital Post. Це офіційна електронна пошта, яка від 01.11.2014 р. стала обов'язковою як для юридичних, так і для більшості фізичних осіб від 15 років. Доступ до цієї пошти і підписання документів здійснюється шляхом накладення цифрового підпису. Електронна пошта від державних органів включає листи з закладів охорони

здоров'я, соціальних служб, навчальних закладів та ін. 91% фізичних осіб і 100% юридичних осіб отримують цифрову пошту від державних органів. 82% громадян задоволені або дуже задоволені Digital Post. Розгляд більшості звернень через цифрову пошту займає 1-2 дні, а через портал <https://www.borger.dk/> уможливується доступ до близько двох тисяч державних послуг. Про те, наскільки успішно застосовуються цифрові послуги у функціонуванні соціальної держави свідчить те, що онлайн надходять 100% звернень за допомогою у зв'язку з вагітністю та пологами, 97% реєстрацій для здобуття дітьми початкової та неповної середньої освіти, 95% звернень щодо державних пенсій [27] і т. д. Тут йдеться не лише про велетенську фінансову економію, надійні антикорупційні механізми, а й про те, наскільки «поверненим обличчям до громадянина» став інститут соціальної держави в Данії. Водночас було враховано, що є невелика група громадян (люди з інвалідністю, особи без доступу до Інтернету за місцем проживання і под.), які не можуть використовувати цифрові технології.

У тих осіб похилого віку, хто має доступ до Інтернету, діапазон його використання найчастіше обмежений найпростішими завданнями: обмін повідомленнями та відеодзвінками, перегляд відео на YouTube, читання новин і под. Тобто цифрові навички у більшості осіб похилого віку, які мають доступ до Інтернету, є мінімальні, а отримання державних послуг у цифровому форматі розглядається ними як завдання, надскладне для розуміння і практичного застосування. Наразі все ж спостерігаємо ситуацію, за якої цифровізація передусім уможливує людям похилого віку підтримувати соціальні контакти, але не для взаємодії з державними інституціями.

На жаль, інформація про можливості отримувати певні державні соціальні послуги для більшості людей похилого віку супроводжується негативними емоціями (стрес, тривога), хоча за задумом цифрова держава навпаки спрямована на спрощення у реалізації людьми своїх соціальних прав. Вони в ці моменти відчують себе відчуженими від сучасного суспільства, з його динамікою. Навіть для тих людей похилого віку, хто використовує якоюсь мірою цифрові технології, проблему становить також те, технології розвивається дуже стрімко, вимагаючи реакції користувачів.

Осіб похилого віку зазвичай не є схильні самотужки опановувати цифрові сервіси, важливі в контексті реалізації соціальних прав. Однак значна їх частина охоче реагує на роз'яснення близьких, друзів, а також готові долучатися до організованих для них спеціальних заходів. Відтак, на нашу думку, в межах національних інститутів соціальної держави має бути мотивація проводити заходи, спрямовані на формування у людей похилого віку необхідного рівня цифрових навичок, достатніх для взаємодії з державою.

Люди похилого віку схильні більше до живого спілкування, якого їм часто не вистачає. Свої проблеми щодо цифрової грамотності вони пояснюють «старомодністю», консерватизмом, довірою до конкретного фахівця, а не до технічного пристрою, роботизованого консультанта. Існує побоювання зробити «щось не так», помилитися у внесенні даних, не відправити файл і под.

Також вікові особливості користувачів похилого віку можуть бути проблемою для використання цифрових сервісів. Наприклад, тремтіння рук впливає на здатність правильно навести курсор; аневризма позначається на здатності сконцентруватися. Це лише кілька прикладів, які підводять до думки, що функціональні здібності літніх людей повинні враховуватися набагато серйозніше при розробці технічних засобів та програмного забезпечення, ніж зараз. І просуванням цієї ідеї теж міг би займатися інститут соціальної держави.

Отже, констатуємо наявність багаторівневого бар'єра для осіб похилого віку в їх використанні цифрових сервісів, у впровадженні яких зацікавлений інститут соціальної держави. Для використання цифрових технологій у взаємодіях з інститутом соціальної держави особи похилого віку потребують доступних навчальних програм для розвитку навичок користувача, можливості консультуватися щодо використання цифрових сервісів, легкого доступу до гарячих ліній. Нездатність практично застосовувати наявні технології призводить до відчуття відчуження у людей похилого віку, при тому, що більшість з них і так перебувають в уразливому становищі.

Припускаємо, що чимало людей похилого віку охоче відвідували б організовані з ініціативи інституцій держави чи неурядових акторів курси, якби знали про них, отримали запрошення доєднатися і под. Таким освітнім проектам приділяється увага у більшості держав соціального типу, однак мережа охоплених ними наразі є недостатньою навіть у високорозвинених державах.

Висновки. Цифровізація є перспективним вектором еволюції моделей соціальної держави з огляду на висхідні витрати на догляд, пенсійне забезпечення населення, яке старіє [3]. Цифрові технології пропонують більш ефективні способи організації соціальних послуг, низку інструментів для самообслуговування [6; 28]. Уважаємо, що виправдано модернізувати класичні моделі соціальної

держави у напрямку побудови саме цифрової соціальної держави (digital welfare state). Відтак цифровізація наділена потенціалом стати економічно ефективною відповіддю на старіння населення. Однак, щоб здешевити соціальну державу завдяки технологіям для людей похилого віку, потрібно спершу докласти зусиль щодо навчання комп'ютерній грамотності цієї вікової групи, подолання стереотипів щодо різноманітних е-взаємодій, формування у людей похилого віку потрібної мотивації та ін. В іншому випадку можливе звуження обмеження прав людини та громадянина, зокрема осіб похилого віку.

Відтак інститут соціальної держави мав би лобіювати перед іншими державними, а також недержавними інституціями питання доступності соціальних послуг у цифровому форматі громадянам похилого віку, найперше – самотнім, тим, хто проживає у віддаленій місцевості, людей з інвалідністю і под. Інститут соціальної держави для своєї модернізації повинен не лише очікувати росту цифрової культури людей похилого віку, а сам має ініціювати реалізовувати для цієї вікової групи якнайширші освітні та інші програми формування цифрових навичок.

Цифровізація інституту соціальної держави (й держави загалом) позитивно вплине на широку перспективу соціальної держави в умовах старіння населення лише, якщо буде реалізовуватися модель активного старіння. Йдеться про те, що особи літнього віку мають залишатися активними в усіх питаннях життєдіяльності суспільства та держави. Не випадково саме активне старіння нині позиціюється як найкраща модель демографічного переходу. З одного боку, різноманітні технологічні новації власне спрямовувалися б на уможливлення такого типу старіння, а з іншого – лише за домінування активного старіння можливий корисний ефект від технологічного поступу для людей похилого віку. У підсумку, в ширшій перспективі, це мало б наслідком зниження навантаження на соціальну державу, державні фінанси.

Отже, цифровізація нині стає важливим чинником функціонування соціальної держави. Саме для осіб похилого віку цифрове виключення, ускладнений доступ до інформації, труднощі з використанням онлайн-сервісів може спричинити проблеми в доступі до соціальних послуг, реалізації гарантованих соціальних прав, посилити їх незахищеність. Важливо, щоб наявні цифрові інструменти та рішення бути повністю доступними максимальній кількості громадян похилого віку та реально сприяли забезпеченню їх потреб. Тоді модель соціальної держави може вийти на новий організаційний рівень. Однак подолання цифрового розриву між різними соціальними групами залишається політичним викликом для сучасних держав.

Бібліографічний список / References:

1. Androutsopoulou A., Karacapilidis N., Loukis E., Charalabidis Y. Transforming the communication between citizens and government through AI-guided chatbots. *Government Information Quarterly*. 2019. № 36 (2). P. 358-367.
2. Batut L. Opinion of the European Economic and Social Committee on the digital pillar of growth: E-seniors, a potential 25 per cent of the European population. URL: <https://www.eesc.europa.eu/en/our-work/opinions-information-reports/opinions/digital-pillar-growth-e-seniors-potential-25-european-population> (дата звернення: 21.09.2021).
3. Bloom D. E., Chatterji S., Kowal P. et. al. Macroeconomic implications of population ageing and selected policy responses. *Lancet*. 2015. № 385 (9968). P. 649-657.
4. Chopik W.J. The benefits of social technology use among older adults are mediated by reduced loneliness. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*. 2016. № 19 (9). P. 551-555.
5. Czaja S. J. The role of Technology in Supporting Social Engagement among Older Adults. *Public Policy & Aging Report*. 2017. № 27 (4). P. 145-148.
6. Delaney S., Somerville C. Home telehealth. Industry enthusiasm, health system resistance and community expectations. In D. Prendergast, C. Grattini (Eds.), *Ageing and the Digital Lifecourse*. New York: Berghahn Books, 2015. P. 165-178.
7. Dutton W.H., Shepherd A., Di Gennaro C. Digital divides and choices reconfiguring access: national and cross-national patterns of Internet diffusion and use. In B. Anderson et al. (Eds.), *Information and Communication Technologies in Society: E-Living in a Digital Europe*. London: Routledge, 2006. P. 31-45.
8. Eubanks V. *Automating Inequality. How High-Tech Tools Profile, Police, and Punish the Poor*. New York: St. Martin's Press, 2018.
9. European Commission. People at risk of poverty or social exclusion. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/People_at_risk_of_poverty_or_social_exclusion (дата звернення: 24.09.2021)
10. Fang M.L., Canham S.L., Battersby L. et al. Exploring privilege in the digital divide: implications for theory, policy, and practice. *Gerontology*. 2019. № 59 (1).
11. Friemel T.N. The digital divide has grown old: Determinants of a digital divide among seniors. *New Media & Society*. 2016. № 18. P. 313-331.

12. Haight M., Quan-Haase A., Corbett B.A. Revisiting the digital divide in Canada: the impact of demographic factors on access to the internet, level of online activity, and social networking site usage. *Information, Communication & Society*. 2014. № 17 (4). P. 503-519.
13. Hansen H.T., Lundberg K., Syltevik L.J. Digitalization, street-level bureaucracy and welfare users' experiences. *Social Policy & Administration*. 2018. № 52 (1). P. 67-90.
14. Ihm J., Hsieh Y. P. The implications of information and communication technology use for the social well-being of older adults. *Information, Communication & Society*. 2015. № 18 (10). P. 1123-1138.
15. Ishiguro N. Care robots in Japanese elderly care: cultural values in focus. In K. Christensen, D. Pilling (Eds.), *The Routledge Handbook of Social Care Work Around the World*. New York: Routledge, 2018. P. 256-270.
16. Johnson J. Internet usage worldwide – statistics & facts. *Statista*. URL: <https://www.statista.com/topics/1145/internet-usage-worldwide/#dossierKeyfigures> (дата звернення: 24.12.2021).
17. Katz V.S., Moran M.B., Ognyanova K. Contextualizing connectivity: how internet connection type and parental factors influence technology use among lower-income children. *Information, Communication & Society*. 2019. № 22 (3). P. 313-335.
18. Khoma N., Vdovychyn I. Deconstruction of the Welfare State: The Impact of Globalization and Technological Factors. *Revija za socijalnu politiku*. 2020. № 27 (3). P. 269-285.
19. Nationwide representative survey in Estonia. Tallinn: Turu-uuringute AS, 2019.
20. Khvorostianov N., Elias N. Nimrod G. "Without it I am nothing": the internet in the lives of older immigrants. *New Media & Society*. 2012. № 14 (4). P. 583-599.
21. Scheerder A., van Deursen A. van Dijk J. Determinants of Internet skills, uses and outcomes. A systematic review of the second- and third-level digital divide. *Telematics and Informatics*. 2017. № 34 (8). P. 1607-1624.
22. Seale J., Dutton W. Empowering the digitally excluded: learning initiatives for (in)visible groups. *Research in Learning Technology*. 2012. № 20 (4). P. 313-321.
23. Selwyn N. Digital division or digital decision? A study of non-users and low-users of computers. *Poetics*. 2006. № 34 (4-5). P. 273-292.
24. Siegel C., Dörner T. E. Information technologies for active and assisted living – Influences to the quality of life of an ageing society. *International Journal of Medical Informatics*. 2017. № 100. P. 32-45.
25. State Budget Strategy 2017-2020. URL: www.rahandusministeerium.ee (дата звернення: 21.07.2021).
26. Statistics Estonia should collect data on Internet usage by the elderly. URL: <https://www.oiguskantsler.ee/en/statistics-estonia-should-collect-data-internet-usage-elderly> (дата звернення: 29.09.2021).
27. Uptake on Digital Services. *Digital Denmark*. <https://digitaldenmark.dk/digital-timeline/> (дата звернення: 14.10.2021).
28. Vandemeulebroucke T., de Casterle B.D., Gastmans C. The use of care robots in aged care: a systematic review of argument-based ethics literature. *Archives of Gerontology and Geriatrics*. 2018. № 74. P. 15-25.
29. Walsh K., Scharf T., Van Regenmortel S., Wanka A. (eds.). *Social Exclusion in Later Life. International Perspectives on Aging*. Cham: Springer, 2021. P. 409-419.
30. Yoon H., Jang Y., Vaughan P.W., Garcia M. Older adults' internet use for health information: digital divide by race/ethnicity and socioeconomic status. *Journal of Applied Gerontology*. 2020. № 39 (1). P. 105-110.
31. Yoon J.W. Huang H., Kim S. Trends in health information-seeking behaviour in the U.S. Foreign-born population based on the health information National Trends Survey, 2005-2014. *International Electronic Journal*. 2017. № 22 (3).
32. Yu R. P., Ellison N. B., McCammon R. J., Lange K. M. Mapping the two levels of digital divide: Internet access and social network site adoption among older adults in the USA. *Information, Communication & Society*. 2016. № 19 (10). P. 1445-1464.

Khlivniuk T. P. Modernization of the Welfare State through Digitalization for an Aging Population

The paper aims to study the modernization of the welfare state through digitalization in the aging population. The tasks are: to find out the advantages of the digital model of the welfare state; outline the range of problems that arise in relation to the digitalization of the welfare state in view of the aging population; to analyze what steps at the level of state and society are appropriate so that the aging population does not become an obstacle to strengthening the stability of the welfare state. The research methodology is new institutionalism and axiological analysis. The author argues that digitalization is an economically viable response to the aging population. At the same time, it was emphasized that even in the most developed welfare states, there is a lack of readiness of the elderly to digitize the social sphere. At the same time, building a digital welfare state is possible only with a high level of digital literacy of all age groups. Emphasis is placed on the numerous advantages of the digital welfare state for the elderly: the possibility of receiving various social services regardless of physical mobility; increasing personal independence; opportunity to constantly learn, to remain active members of the community; make social contacts; prevention of segregation, etc. Reasons impeding the transition to digitized access to welfare state

comprise: lack or insufficient experience of technical skills; lack of interest in digital technologies; adherence to established habits, conservatism; concerns about privacy; lack of Internet access, technical devices; financial problems; exclusion of a person from the network of family relations; health problems, etc. It has been argued that the rejection of digital technologies by the elderly and the lack of skills in using them threaten to create new social barriers for them. It is proved that the institution of the welfare state for its modernization should not only expect growth of digital cognizance in the elderly, but should lobby and implement programs for them to develop digital skills. It is proved that the digitalization of the institution of the welfare state will have a positive impact on the broad perspective of the welfare state in the aging population only if the model of active aging is implemented.

Keywords: *digitalization of the state, welfare state, digital welfare state, elderly people, aging population, model of active aging.*